

Emnenr.

80

Fylke:

Tilleggsspørsmål nr.

Herad:

Vordeisa

Emne:

Folkemedisin

Bygdelag:

Oppskr. av:

Kjartan Ellefland

Gard:

(adresse):

G.nr.

Br.nr.

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

1. Man regnet det for høvligg å vise sine smertor. Men taler der om folk som var sterke å tale smertor, at han har sin plege god? - han utaga ikkje mege. - du var både ^{og} høvligg og beundring over dette.
- Er du en som bærer sig for meget, bli dette forakkelig omtalt - helst når det er meende.
2. Man visste om smitte, særlig om bukkeluse, men også difteri, skuelapsfeber, meslinger og andre barnesykdommer. - Andre sykdommer kunde man også omtale som smittesomme.
- Var du en som passet en syk, og man kunne kanskje mange år efter fikke samme sykdom, kunde man si at man fikke smitten i sig da man passet N.N.
3. Å bygge tobakk ble regnet for å vere folkbyggende mest smitte. Å ha kamfer i sengen var bra, og mange tok sig en dram kamferbrennevin ^{når} når folkjodelsesykdommer var på tur. Syvellsdrille

80 2
2.
ble rødt mest smitte. Jeg har selv brukt
den avskyelige bakt av denne når man kom
inn i enkelte hus. Man hadde også litt tobakk.

De begge einbar og einbar på ovnen
var også regnet for bra. Noen bygget hegge-
bark, men dette har jeg helst har vært blant
sammene. Jeg talte med et par sammen isomene
som mente heggbark var et godt middel mot
smitte og ellers god mot byst og magesykdom-
mer. - Men noen gamle nordmenn har også
brukt heggbark. - Bergitte Thomassen, Toms-
mernes søn var meget brukt i bygden som
læge kakte heggbark og ga lægen med mager-
sykdommer. Det fortelles at hun også tok
noe på hegge som hun ikke viste til andre.
Dette tok hun ut på sommeren, og hadde da
alltid hvir med sig, og skulde ha sagt at
det var helst i varme sommerer hun fant
det. - Jeg er ikke redd for brisla og, pleiet
hun å si. - Hun ble over 80 år og døde av hjernelidning
Mulig det er hva på hegg hun har tatt. Den
utforsker helst i varme sommerer og vistnok
et produkt av en soppe på heggen.

Ufr. samme emne fra Hattfjelldal.

15747

80 4
3.
Mest smittet hadde ved tuberkulose, og bryst
og forkjølelses sykdommer brukte man
å ha stående en hjørtekopp på ovnen.

3. Mest brannskår brukte man å ha "fisball"
(korr røttsopp). Det brune pulveret (sporene)
ble "dusjet" på ^{brann-}såret og oppå la man "kveksbol"
det var det ytre lag av bollet. - I mine barne-
dager fikk vi beskjed om å samle inn nok
slike ting. Dette ble gjort over hele bygden.

Uvirkelig urolig var den når bare noen eldre som
svakhet om dette, men ingen brukte det mer.

Jens Olausson Krahmer (død under krigen)
fortalte at han som barn fikk en luskende
vannkjøl over hodet. Faren brukte røttsopp
og dekket hele hodet med kveksbol. Gutten
måtte gå med dette til det begynte å løsne
sig av sig selv. Da det ble tatt av var den ry-
knet med normal hær dannelsen.

Det var vanlig å ha malurt liggende både for
folk ^{for magesykdommer} og deyr, kjerringrolle brukte noen for irin-
veissykdommer. Mange som ikke drakk, hadde
stående en flaske konjak eller "dobbel bittert"
Man brukte på tur (i skogen eller på fiske) å
ha salve med sig. Forlig var en salve som
frammevorte Birgitta Thomassen laget efter -
habitet & den laget av kveksbol var et grådige-bukk

15747

80 3
4.
var segult for det bedste, en koppe smeltet usaltet
smør, 1 spiseskje fin lejerkraske + 1 teskje sukker
og 2-3 dråper kypentim. Denne salve ble lagt
på sår og var meget virksom på sår som var
tørre. (Før Olven, Tømmernes)

Karen Riisen, Tømmernes (død for 1930) brukte
alltid å ha litt vassarve (*Ghelleria undia*) og gras
som ble tråkka på - blanding av *Poa*
og *Polygonum aviculare*. Hun tok ~~de~~ "graset"
inn for høyn og det måtte stikke vann på det.
Det ble lufttørket og hun brukte det som omslag
med verk og kavelser, samt gicht.

Ryllik (*Melilotus millefolium*) brukte man å røke
mot astma. Kveber brukte man mot, "innoortes",
både bryst og magesykdommer.

Tørket kvammeblomst, for den sprang ut var god
mot astma og brystsykdommer. Kvamerst
brygget man som tobakk, men den var også god mot
magesykdommer.

Larve var god for magen.

Synlsdrekke var vanlig å ha, utenom forannevnte
brukte man den mot "skjette" hos dyr. De pille den
i brunvin.

Tjære var det vanlig å litt av i huset. Den var god
på sår, og det var den som kottet 2-3 dråper tjære
i 1/2 l vann og drakk dette oftest bryst og forkjølelse
sykdommer

Te av hoggbarke mot mageverk (Anna Isachsen,
Svartfosslandet)

Kvikholw hadde man ofte i huset. Den bruktes mot

- 80 5
Kongens 51
- "ting" og man ga dem til deyr som hadde fått
"kvaast" i sig. Man hadde knikkbølvet la sig
omkring, det "krasse" og forhindrede dette i å skade
farnene. - Kampedraiper hadde nesten alle stående (samt næste)
4. Det var helst på enkelte gårder man hadde slike
ting stående, og så var det for andre å "springe" bortover
og få av legenidlene.
 5. Prestene hadde aldri slike ting og jorden var
meget sjelden.
 8. Lfr. for an. Man kjøpte dem på apoteket.
 9. Det var noen få som saulet inn slike ting,
men bortsett fra fiskeball og lueprebol var det ikke
mange som hadde den slags ting i huset.
 10. Tangene ble oppbevart i kassen eller esken,
Malmstos og syltlik ble hengt på et luffig
loft. Jalver ble oppbevart i krukken og glas.
 11. Krukkelike ting kjøptes fra apotek og ble
kaldt apotekervarer. (medisin). I Kildal
sa man "megetin" belant de vordtalenende.
 12. Noe ble kjøpt av handlarer, kampedraiper
nafla og salver samt gulebringer av forsk. slag.
 13. Der var en fimmilander Johan Johannessen,
Markimusti som hadde legebøker på fransk og
skrivne reserpter. Men ellers var der sjelden
oppskrifter. J. J. var meget flink med deyr. Han kjøpte
medisiner på Tyskland, istemmer dem han laget selv.
 14. Lfr. 13. Man brukte i sin tid meget knurper
Vannkur. Even Vollstad hadde et vistbøkk
fra tysk oversatt legebok (Dr. Bilz.) illeue
som var i 3 bind, g'kk meget på län. og T. U.

80 6
6
var brukt mye som lege, og folk søkte råd
hos ham. Min mor Josefine Mjølhus ble
også mye søkt. Hun hadde en fin sk bok
som ble stjålet fra henne mens jeg var
liten.

Man la spindelvov på blødende sår.

Johan Haugseth. Til lønn og a man ^{avvek.} "koste draper i
kaffe hvis de koster. Man kunde også gi et par
draper Pains expeller + kornjakt i kaffe til deyr
som var syke.

Man maserte deyr som hadde ondt i bene med
vann og såpe.

Gabriel Petters. Man la kvær på svelsten. Trygget
kvær for ondt i halsen, og for å forebygge renneste,
særlig mest brystsykdommer

Løveband og kjerringrokk ble kokt sammen og
gitt kvær når de kalte.

J. Gund Kvær. Ryllik avkok + malurt avkok + dyvels,
drikke for å få deyr å greie sig. Kaffeprut var også
god for det samme. -

Anna Brita Pedersen, Sagelv. Kvikkvov mest kværst.
Kjerringrokk + malurt + marikåpe koktes og siltes
og ble blandet med såpe til salve mot jurbandelse
og brystsvulst hos kvinner. - Man vasket også ved
jurbandelse med avkok av borskerterter
Avkok av malurt mot galdesyke.

Kolikk hos hest: Gjør i kaffe + kamferbrennevin
ved tung føddel (folk) varmt saltvannssouslag
på maven.

Man brukte den og innerste bynde naver
av bjørk på sowlster.

Sår med verk i bli væsket i det laget av
den lille fine hvite aske som ligger øverst når
man brænte bjørk.

Bjørkekeropper ble brukte på sowlster. Man
knuste dem og eltet dem til en masse.

Kennet Johannessen sa at man brukte smør og gå til
kyrre for å få dem å greie sig efter kalving.

Reboortens brukte hun bjørresolur på sår.

Rønne eller dyrefett + litt bjør.

Från Olav Tammernes.

Tobaksblad ble brukte på sowlster. Likeså raspede
poteter.

Mot spruce brukte man å la barna få av sin egen
urin.

Peder P. Henniksen. Røyelen.

Ved gikt i lummene brukte han varme leirouster,
leirun ble brukte et meget gammelt elvelite.

Anders Isaksen kaira (same) fortalte at man blandt
fjellsaamer brukte varme skifer og sand i en pose
på sowlst og verk. - så varm man kälte den.

Man kunde også bruke varm aske.

De brukte grethlöver (*Ficaria verna*)
og den innerste bynde naver på sowlster.

Lemæushinn ble lagt på for å modne sowlsten
hurtigere.

For samspinn la man på lemæushinn for å varme.

Duga Ringstak - over 80 år var for meget
brukt som hjelp til dyr. Hun smidde kalven i
kua.

80 8
hos 8.

For feber hos kua ga hun en god portion brunnevin
med ^{nytt} ~~saft~~ i.

Brunnevin med spanske pepper til kua hvis denne
begynte å skjelve.

Gode myse med mye salt ga man for galbesyke
kvamme i varmt vann ga man når dyra ble dærlige
efter kalving. Også brukt til folk.

Malurt ga man til dyra når de ikke vilde spise
mot krosset malurt og hvikkelsø.

J. Q. fortalte at hennes ^{Bourne One} mor hadde kalven i
kua. ~~hva~~ gang hadde en lue, siamesisk kalv, som
hun klemte og kuset kua. - Hun hadde en felle
rust kvinnen så der bare var en liten odd av den
som kunde brukes.

Garsalve til folk - hjørkaske som ble sollet og fremmen
en blut ^{itt} + serpentin + halg

Hun brukte også rot av sloke Angelica silvestris
på samme måte som kvamme

Ved vannfors toppelse hos hestur ga man denne
menneskevin.

Hun ga folk hvikkelsø ⁱⁿⁿ hvis de ^{huste} sår.

Rishikaali - elarikaife (Rheumilla vulgaris)
på soubler og sår.

Vits Astakeren, dogje (sanne) Røkket og hegg bark
og vidjebark saemmen mest bystsyke og mageonder.

Tistelblad på pær (Circium heterophyllum) 15747

I hele Nord Tross har man bruket den
nest gultst. den ble hurt: den syke på
brødet.

Ved vannforstoppelse ga man depra lobbelhår
Rune Isaksen, Svartfossland, sa at hun lönstakente
myrfeil hos hun ved å stikke en nål i ryggen til
hvert. Kom der iltet blod var det myresykdom

Ved jankbehandling stakli henn et høystra i spenen
og blåste inn luft.

Johan Amundsen, Bergsberg brukte fiskesalke og ost
til galdesyke hos dyr

Lobbelhår og sammeln for vannforstoppelse.

Han brukte spansk pepper ved Demavika hos
dyr. Persta er det finske navn på en stor flat
muskel over gærrammen

Den laget en salve av halv av grader + fin hvit
aske + noen dråper terpentin. Denne brukte han på
sår som var inne sammen med den innerste
lyne uover. Galven hold såret rent.

Hvis hesten hadde kolikk skulde man gi magen
nest en halvvisk.

Peder Jakobson Bergmo.

For kolikk hos hesten brukte han lönstak lysolvasalt
ispiseskje i 1/2 fl. kaffen.

Mot makk hos hesten brukte han bark av asp. Dette
ga han også for blanch avføring hos hjerne.

Til sår samme salve som Johan Amundsen, hadde
til folk og dyr. Disulen brukte han lysolvann og
god til sår hos folk og dyr

10
10
Kvinnes sårer ble rykt og magreder ga han sot,
salt og surmelk.

~~For~~ For havelen hos folk og dyr brukte han
Tjåsenhammet - elanikåpe - (Nlehemelle vulgaris)
Liljeså brukte han skrajete nå poteter mot
havelen hos folk og dyr.

Blad av en plante som vokste i hiller, skulle
man bruke for havelen i føttene på hesten.

Efter beskrivelsen må planten være *Epilobium*

eller *Glellaria nemorosum* - helst den
siste.

Mot kverke brukte han rosm og vin (memuske)
i tiki blanding.

Skar eller kugget han sig lot han vauuet på saret.

Johannes Rasmitsson, Kjelleren brukte levanne
til kver og magerykdommer.

Når kverne skalv loshte man forglemmingei og
ryllite.

- 16. Det var både menn og kvinner som
blev lozevir korrupert.
- 17. Det hadde ingenting å si om man var av
en kjætt ~~ett~~ eller fra en stor gård. Også
småfolk kunde være flinke og hjelpe mange.
- 18. Også innflytting kunde være bygdeløse.
- 19/20. Noen begynte tidlig. De ble vantig vis
oppført av andre, og saulet sig ellers ordet
fra andre. kfr. 38.
- 21. Den var den som hadde det som en medfødt
gave. Det var det samme forhold som med
"se". Men den var også de som lærte sig
selv opp i voksen alder. Den medfødte gave
viste sig ved at man allerede som barn hadde
interesse for disse ting.
- 22. Under tiden lærte man sig opp ved selv å ha
syke i huset.
- 23. Ingen hadde det som spesielt ydrike, de hadde
guden hovednæring.
- 24. Det var høyst forskjellig. Vanligvis forlangte
de ingenting, men fikk en gave. Den eneste
som i yngre tid har forlangt betaling er Henrik
Isachsen, Holmestilla. Han pleide for å ha et par
hø 5kr. Han både brukte medisiner og
"lasing". Derav var han ut så areforholdet
at det ikke nyttit å snakke med ham. Pönnen
Johan hadde lert å "lase" av farer, men den
ikke med medisiner. Han saes å ha hatt en

a° helbrede fra ham av. (kfr. under "De kloke") 12.

25. Ulykket.

26. Der var nogle dem som kritiserte bygdelaene
men det var ikke mange

27. De har ikke nok drøtt for retten, men et par
ganger har det vært usjå.

28. Bortfaldet.

29. Bygdelaene brukte planter, og dyr og
medisiner fra apothekene.

30. Man samlet ennoe selv.

31. Vanlig ble planter tørket og oppbevart i
kasser, isher eller på ^{et} loft.

32. Urter har vært kjøpt fra apothek.

33. Man kjøpte eller bløst planter, og satte
avskottet gjennem dukt.

34. Kfr. under laegeboken foran

35. Helsebilder er utkjøpt her. kfr. tilslutt

36. Bortfaldet

37. Brennvin ble brukt. kfr. flg. - Det man
brukte var hombrennvin, konjak og dobbelt bittel.
Også sprit kunne man bruke, og "kjukkose" har
vært brukt.

38. I min tid var Birgille Thomassen, Trimmerens
vitt kjøtt for å grille sår som laer ikke griddle.

Hun ble hentet lange veier. Hennes far Hans Andersen f. 1823

Anders Hansen d. 1866

og farfar var også kjøtt bygdelaer. Hun
hadde en laegebok med gotisk trykk. Han lot
hun ingen se, og holdt den alltid innelåst.

15747

89. En datter som prøvet en gang å få tale
i den, men da julle hun gutten så han vaget
sig ikke flere ganger frem på. Boken bruste
hunn da hun kom sig efter sin første lærer-
bløtning.

Hun var også pluk, å lase for blod og verk.

39/80. Johan Johannessen, Marhinusti skulde hatt
senger som han hadde fått fra Tyskland.

41. Utgjæst

42. Man arelot og kjøpet den forannerte

Herrich Isakson Holmestilla arelot. Jeg kjemmer
i slutten av 20 eller

til et tilfelde først i 30 årene hvor distriktslegen
sendte en mann til H.-I. for å arelates. Det
var dist. lege i Hjererøy Biedrichson.

43. Man brukte en reppert.

44. Fler er utgjæst

45. Blodskimming er vanlig fundelas. lfr. de lileste.

46. Det var ingen som hadde spesialisert. Men i
min tid var det ingen som overgikk forannerte

Bergitt Thomassen. Hun var skikkelig god på folk,

la salve på sår, stoppet blod og verk, rettet

på feilliggende foster (under føttel) hadde hos folk
og dyr, hakke i ledd og la hunderudd til rette.

Innovertes sykdommer la hun sig ikke særlig borti.

lfr. dog om div. medisinier

Jeg så selv en gang hun fikk armen i ledd på en
mann. Hun sa selv til mig den gang at jeg
skulde legge merke til hvordan hun gjorde det.

Hun kikket en glasskavel im i et stykke
føj og la den godt tpe i armbulen på den
skuldre. På brakk hun hårdt i armen, og
brakk den så over havelen, så hovedet smalt
i.

Der var en og annen som var pluk i enkelte
ting.

47. Medicinene hadde de slike at de ikke var
tilgjengelige for alle.

48. Jeg har ikke sett andre enn foramen
John Johannessen som hadde en liten liste
med sig. Bergille brukte å ha sine ting i et
lite kuffett.

49. Hfr. hva foran nevnte.

50. Biskopen var borte i Finland eller Norge.
mulig Danmark.

51. Bare finske lægebøger kjøptes på fremmed
sprog.

52. Ikke andre enn Knippes Værker og den foran-
nevnte Bitz lægebok gikk på lån. Den ble på
finsk, som min mor hadde gått meget på lån,
og ble fraskjælet henne, mens jeg var liten.

53. Alle disse boken er borte

Men har oppskrevet en og annen regel som
de bruker i fremkommende tilfeller.

Hfr. under de boken.

35. tillegg. John Raamussen, Kjelleren sa at man til medisin
helt skulde ta vann fra kilden.

Foran Olsen og hans far Peder Olsen brukte

han på sin

der reiste for ca 45⁵⁰ år siden rundt en kvaksalver
av smush att - Vefling. Denne hadde et badekel
med sig hvori han satte persiclene og lot dem få
lite dampbad.

Jeg husker at han hadde stor søkning i flere
år, da han holdt på på en gård i nabolaget.

Harald Muesen, Kjøpernes, som reiste til Afrika
i 1912 hadde en elektrisk maskine som ble drevet
av et batteri som han fylte salmiakspiritus
på. Dette gikk på rundgang i bygda, og ble brukt
nest nær sagt alt mulig. Om kveldene kunne de
hos Muesen være fuldt hus av folk som skulle
få behandling. Jeg husker en mann i nabolaget
som hadde tuberkulose. Han brukte maskinen
i længere tid, i håp om å bli helbredet.

Maskinen hadde to ledninger med håndtak som
man kunne bytte ut med to andre kontakter som
var kløst med fett. Husker som guttungen at
vi fikk kraftige støt hvis vi lot maskinen stå på
fullt. Man kunde regulere den.

Man var brukt å smøre eggblomme på brannsår.
Derover la hun kviten. - En yngre brov av mig
hadde en gang fått kalk i krus og bruste sig i ansiktet
og på hendene så skimmfilleme hang. Han så på ut -
eller smurte eggblomme på og oppå la hun kvesebol.

Brov ble bra igjen, og man så ikke ann efter forbruningen.

Man la karpiter på kleet på veskende sår.

W-151

Om Hans Andersen (Nfr. Nbr. 38.) fortelles
det at han læste alt ~~hans~~ han kom over
av lægebøger, og kunde dem utvundet.

Men han blev ikke "indre medicin". Han
kærette sår og svulster og kunde ouden
behandle.

Han var ellers en meget klok mand
som tænkte og snakkede om saker og
ting. Hans datter Bergitte Thomassen
var av samme type - dyptænkt, og en
som grublet over livets forhold
Hun var av de gamle evangeliske

80/16.
Andersen